

ву економічної та політичної системи. Стандарти соціальної поведінки правлячих еліт, відверта демонстрація розкошів, не менш відверта зневага до норм законності й загальнолюдської моралі (остання замінюється специфічними корпоративними етичними нормами) справляють суспільний ефект, негативні наслідки якого важко прогнозувати.

3. Опозиція: проблеми визначення і становлення

Опозиція фактично від самого початку свого існування вирізнялася певною «амбівалентністю» у відносинах з владою. Ця «амбівалентність» викликана її спорідненістю з останньою. Якщо не рахувати кількох організацій крайнього правого спектра (які теж періодично входили до сфери співпраці з владою в питаннях української мови та культури), в Україні ніколи не було потужної чітко структурованої, ідеологічно виразної опозиції, яка б мала з владою радикальні світоглядні розбіжності (бо у влади взагалі було сутужно зі світоглядом) і була б здатна запропонувати свою чітко сформульовану програму розвитку країни і суспільства.

Опозицію можна умовно розділити на «традиційну» та «нову». До «традиційної» варто віднести сформовані наприкінці 1980-х групи, партії та рухи національно-демократичної та націоналістичної орієнтації, а також «ліві» партії — комуністів і соціалістів, які набули опозиційного статусу після здобуття Україною незалежності. До «нової», сформованої наприкінці 1990-х — початку 2000-х років, — ідеологічно та соціально аморфні рухи⁶¹, що виникли як виборчі проекти: Блок Юлії Тимошенко і Наша Україна. Тут не згадуються клоновані владою псевдоопозиційні партії⁶², які використовувалися під час виборчих кампаній для послаблення реальної опозиції.

Наприкінці 1980-х опозиція тодішній комуністичній владі існувала у вигляді нечисленних дисидентських груп і дрібних націоналістичних партій. Це була опозиція, яка базувалася на ідеологічних засадах. До них можна додати Демократичну платформу в КППС як варіант внутрішньої опозиції всередині правлячої партії. Це була «золота ера» опозиції, оскільки в неї був інституційно визначений опонент чи ворог — Комуністична партія.

Націонал-демократи

1989 р. найчисленнішим опозиційним політичним формуванням став Рух, про ступінь тодішньої опозиційності якого говорить його назва («за перебудову»), а також те, що серед його батьків-засновників домінували представники партійно-радянського культурного істеблішменту, які після 1991 р. органічно склали хай і маргінальну, але цілком